

SOÓ REZSŐ GYŰJTEMÉNYÉRŐL

Nem ártana újra meg újra fölidézni, mit köszönhetnek könyvtáraink és múzeumaink a kiváló ízlésű műbarátoknak, a tudós gyűjtőknek, köztük a *bibliofileknek*, akiknek gyűjteménye — mint az ismertebbek közül a Széchényi Ferencé, Mikó Imréé, Teleki Józsefé, Ráth Györgyé, Todorescu Gyuláté, Apponyi Sándoré, — egy-egy történelmi jelentőségre emelkedő közintézmény alapjait vetette meg. S természetesen az egyszerűbb gyűjtők hosszú sorának mecenásai szerepéről sem feledkezve meg. Ezekid érezni a kérdés jelentőségét a művelődéspolitikai, múzeumiak és könyvtáraink is. — Részben ennek köszönhető a múzeumbarátok körének létrejövetele, a könyvbarátmozgalom kibontakozása és a Magyar Bibliofil Társaság működése.

A szép könyvek gyűjtőit ma már kevésbé jellemzi az elzárkózás, amely az 1944 előtti korszak nagyúri bibliofiljeit jellemezte. Nem mintha ma nem lennének olyanok, akik féltékenyen őrzik kincseiket, senkinek, vagy csak egészen szűk körnek nyitva ki szekrényüket, ezt is vajmi ritkán. De az elzárkózás szintén van s ma a könyvgyűjtői jobban tudatában élnek annak, milyen társadalmi szerepet tölthet be egy, a közönség elől el nem zárt s amellett szakszerűen kezelt bibliofil-gyűjtemény. Biztató jelenség, hogy azok a gyűjtők is bekapcsolódnak a kezdők mellé, akiknek gyűjteménye ma már országos jelentőségű s akik szívesen veszik, ha könyvtáruk iránt a könyvbarátok részéről komoly érdeklődés mutatkozik. Akiknek számára örömtől jelent, ha a birtokukban található értékes művek szépségében mások is gyönyörködnek.

Ezek közé tartozik *Dr. Soó Rezső* kétszeres Kossuth-díjas akadémikus, a budapesti egyetem botanikus professzora, a Magyar Bibliofil Társaság tiszteletbeli tagja is, akinek *könyv- és képzőművészeti*, ez utóbbit belül főleg *grafikai* gyűjteménye a *Művészeti* olvasói előtt is joggal tarthat számat az érdeklődésre.

Soó Rezső azok közé a bibliofilek közé tartozik, akik gyűjtőtevékenységük körébe a múlt és jelen szellemi értékeit egyaránt bekapcsolták. Mintegy 7500 kötetes könyvtárában (amihhez 12 000 különnyomat járul) régiségek, ritkaságok és modern könyvalkotások egyaránt helyet kaptak. Köztük két ősnymtatvány (inkunabulum): Hortus sanitatis minor, Augsburg 1493, Hortus Sanitatis maior, Strassburg 1497), 9 első kiadású és ritka fűvészkönyv a 16. századból, köztük Fuchs: *De historia stirpium-a* (Basel 1542), Bock *Kräuterbuch-ja* (Nürnberg 1563) D. Kandel színezett fámetszeivel, továbbá a cseh botanikus irodalom egyik ritkasága:

Matthiolus-Hagek: *Herbarz*, Prága 1562, továbbá a kb. 12 példányban fennmaradt, 1578-ban megjelent, Méliusz Juhász Péter *Herbariumának* egyik példánya.

Magyar vonatkozásban különösen is nagy értékű Waldstein-Kitaibel: *Descriptions et Icones plantarum rariorum Hungariae I—III.* kötet (1802—1812), amely mindössze kb. 200 példányban készült s 280 kézzel színezett rézmeteset tartalmaz. Ebből a nemzetközi könyvpiacra a második világháború után mindössze egy példány bukkant fel s 2000 dollárért vándorolt át Hollandiából Amerikába. Az összeg mutatja, milyen értékes ritkasággal állunk szemben. E mű értékét még fokozza a kötetek hibátlanlansága mellett azok szép állapota.

S még egy kiragadott nevezetesség: megtalálható a könyvtárban a *Curtis Botanical Magazine* (1793—1825), amely 2000 színezett réznyomattal ékes.

Bibliofil Soó Rezső abban az értelemben is, hogy nemcsak a bibliofil *értéké*, de a bibliofil *szépségű* könyveknek is gyűjtője. A könyveknek nemcsak tartalmuk vagy ritkaságuk biztosít értéket, hanem a példányok kifogástalan állapota is. De ami a könyvek esztétikai megjelenését, könyvművészeti rangját illeti, e tekintetben sem korlátozza gyűjtési területét sem egyetlen témakörre, sem egyetlen korszakra. Mint a botanika tudósának — több mint 30 növény viseli a nevét — senkinek róhatná fel, ha csak botanikai könyvritkaságokat és e tudomány újabb értékes műveit gyűjténé, bár ezek teszik ki a könyvtár 40°/₁₀₀-át. De Soó Rezsőt kultúrérzéke megövtá az egyoldalúságtól és az egész áttekintésre képesítette. Elmúlt századok iparművészeti szinten készült könyvremekei ezért találhatók meg gyűjteményében a modern könyvművészet termékeinek napjainkig élő hosszú sora mellett.

A régi korok művészi könyvterméséből ki kell emelnünk a *francia könyvművészet* 1700—1850 közötti fénykorából származó külön gyűjteményt, kb. 140 kottával. Különös gondai gyűjtötte Ovidiust, Horatiust és La Fontaine-t. A La Fontaine-ek között látható a Fragonard illusztrálta nagy kiadás, de megvan a legszebb XVIII. századi kiadás is (1762) Eisen metszeteivel. — Az Ovidius gyűjtemény legrégibb kiadványa 1543-ból való. — A Horatius kiadványok egyikének — megjelent Londonban 1731-ben — minden oldalát könyvdiszkekkel, illusztrációval és a szöveggel együtt Pine véste rézlemezre s ennek ellenére még sorregrizter tekintetben sem marad el a mai bibliofil könyvek tipográfiai gondossága mögött.

1.

2.

3.

Ugyanez mondható a Chants et Chanson 1848-ban Párisban kiadott 3 kötetéről is, amelyet ugyancsak részlemezről nyomtak.

Soó Rezső érdeklődése különös érzékenységgel vonzódott az *illusztrált könyvek*hez. Elég egy pillantás a művészek sorára, hogy az ember a gyűjtemény értékéről az illusztráció oldaláról is fogalmat alkothasson magának.

A 18. századi *franciák* közül pl. Eisen (Voltaire: *Henriade*), Moreau (Voltaire: *Pucelle, Mœurs de notre temps*), Gravelot (pl. *Lucretius*), Cochin stb. — A 19. századból Bertall, Daubigny, Daumier (pl. 35 lap a *Musée pour rire*-ban), Doré (Biblia, *Cervantes*, *Rabelais*, *Lafontaine* stb.) Gavarni, Gigoux, Grandville, Jeannot, Johannot, Meissonnier, Rops stb.

Számos modern francia és a nagy belga Masereel mellett az *angol* illusztrátorok közül első helyen említendő Brangwyn, Beardsley, Wilde: *Salome, Lysistrata* stb.) a magyar származású W. Pogány (sok könyve), azután Dulac, Rackham, Bell, Clarke Thomson és mások.

A *németek és osztrákok* közül megemlítendő: Gessner és Chodowiczki (XVIII. sz.) L. Corinth (könyvnyomatok, pl. *Das hohe Lied, Venuswagen, Wallenstein* stb.) M. Slevogt (pl. *Ovidius* 20 példányos luxuskiadás, 5 kötet Cooper, *Herodias, Ali Baba*), W. Jaekel (Dehmel, *Erot. Votivtafel*), W. Geiger (*Carmen*), S. Frank (Savonarola), A. Kolb. H. Meid, L. Schneider-Kainer (Lukianos), H. Zille, továbbá Alastair, Bayros, Behmer, Cossmann, Egger, Enders, Erler, G. Grosz (pl. az elközött *Ecce Homo*), Geissler, Geyling, Grossmann, Hagel, Hcine, Heubner, Hawa, Janthur, Klemm, Kronburg, Kubin, Larsen, Ludwig, Mathey, Neis, Philipp, Riege, Scheurich, Schwimmer, Schwetz, Staeger, Sternheim, Traub, Walsler stb. — A modern orosz könyvillusztrátorok közül: Plasztov, Favorszkij, Szomov, Maljutin stb.

A magyar illusztrátorok közül a Zichy Mihály, Conrad Gyula, Divéky József, Csók István, Kós Károly, Jaschik Álmos, Fáy Dezső, Gara Arnold, Kozma Lajos, Komjáti Gyula, Berény Róbert, Molnár C. Pál, Buday György, Mata János, G. Szabó Kálmán, Vadász Endre, Hincz Gyula, Szász Endre, Szalay Lajos stb. által illusztrált művek a jelentősebbek. A hazai bibliofil könyvek közül pedig elsősorban a Kner, Tevan, Amicus, Kellner, Hungária amatőr kiadványai jelentenek különleges értéket.

A szépirodalom terén is változatos a gyűjtemény. Ebben a csoportban gazdag az *Ady* irodalom, főleg első kiadásokban, valamint külföldi, még kubai fordításokban is. A könyvtár egyharmada képzőművészeti vonatkozású; ritka (18—19. századi 100—165 példányban megjelent) luxuskiadványokban, valamint modern sorozatokban és eredeti grafikákkal illusztrált folyóiratokban rendkívül gazdag.

Ezek után természetesen tűnik, hogy Soó Rezső nemcsak a könyvek, hanem a könyvvel kapcsolatban álló *képzőművészeti* alkotások iránt is erős vonalmat tanusított. Gyűjteménye nemcsak könyvművészeti oldaláról egyike a leggazdagabb és legértékesebb hazai bibliofil magángyűjteményeknek, hanem képzőművészeti vonatkozásban is figyelemreméltó. Nem beszélve a Leonardo tanítvány, *Giampietrino* Szent családjáról, Olgyai F., Torozckai Oswald, G. Szabó Kálmán, Vadász Endre, Menyhárt József, Rudnay Gyula képeiről, Medgyessy Ferenc bronz néi aktrájáról, különösen a *grafikai* rész gazdag s a maga 85 000 lapjával Európa egyik legnagyobb magángyűjteményét képviseli. Ebből 20 000 rézmezzet és rézkarc, amiből 1500 régi, a többi 19—20. századbeli.

Körülbelül 80 000-re rúg az *exlibris*ek és egyéb kisgrafikák száma, kartonokon, 200 dobozban, országoként és szerzők szerint miniszzerűen csoportosítva. Külön a híres emberek exlibrisei, (pl.

Toulouse-Lautrec : Mille Marcella Lendner. Litográfia. 1895
Mademoiselle Marcella Lendner. Lithographie. 1895
Мадемужель Марсель Лендер. Литография. 1895

zeneszerzők közül: Wagner, Strawinski, Paderewski, Richard Strauss, Bartók Béla, az írók közül: Shaw, P. Valéry, Arnold Zweig, Heinrich Mann, Hauptmann, Pirandello, D'Annunzio stb. Művészek: Reinhardt, Chaplin, Caruso stb., hogy csak néhány nevet említsünk.) Az exlibrisgyűjtemény gazdagsága azért is figyelemre méltó, mert nincs még egy olyan grafikai alkotás, amely annyira képes volna árulkodni egyrészt gazdajá, másrészt alkotója szellemi arcképéről, a lélek belső, kötetlen életéről, mint éppen az exlibris. Püspökök, pápák, államférfiak, hadvezérek (a 16. századtól a 20-ig) mellett tudósok, írók, művészek, színészek, zeneszerzők öszinte és pózoló világa váltakozva pereg le előttünk az exlibrisek lapjain. Nyílt és titkos vágyak, jogos és jogtalan álmok fejeződnek ki a lapokon, négy évszázad életformája, társadalmi képlete, giccsről a remekműig, az élet és a művészet teljességét is jelképezve egyben. — A gyűjteményen belül külön érdeklődésre tarthatnak számot a marxista kiválóságok exlibrisei. (A. Nexo, Clara Zetkin, L. Braun, E. Toller stb.)

A szabad grafikai gyűjtemény kb. 3000 lapból áll s olyan művészek alkotásai találhatók benne, mint Dürer, Virgol Solis és más régi német és holland mesterek; 300-nál több lap 18—19. századi francia rézmezzet és könyvnyomat (sok Daumier, Gavarni, Deveria stb.), az újabbak közül Manet, Degas, Denis, Fantin-Latour, Rodin, Rouault, Toulouse Lautrec, Rops, Steinlen, Zorn, Masereel, Greiner, Klinger (kb. 50 lap), Liebermann, Kokoschka, Slevogt, Corinth, Kollwitz, Geiger, S. Frank, sok expresszionista stb.

Ónálló szint képviselnek a gyűjteményben a japán fametszetek a 17—19. századból: Moronobu, Sukenobu, Ippo, Haronobu, Shungsho, Utamaro, Hiroshige, Hokusai, Toyokuni, Yeisen, Senshi stb.

1. 2. Gravelot rézmezzet illusztrációi.

Lucretius. La Grange kiadás 1795
Illustrations de Gravelot. Cuivre, Lucretius. Edition La Grange, de 1795
Иллюстрация-гравюры Гравело. Луcretius. Издания La Grange 1795

3. Moronobu (1646—1717) fametszete

Gravure sur bois de Moronobu (1646—1717)
Моронобу (1646—1717) : гравюра на дереве

Käthe Kollwitz fametszete
Gravure sur bois de Käthe Kollwitz
Кете Коллевиц : Гравюра на бересе

A magyar művészek között a sok közül éppen csak utalunk Zichy Mihály (6 akvarell), Székely Bertalan, Medgyessy, Szőnyi István, Vértés Marcel, Aba Novák, Derkovits nevére, kiemelve *Uitz Béla* fiatalkori rajzeit (pl. Ónarckép). A gyűjteménynek ez a magyar részlege kb. 1200 lapot foglal magába.

Természetesen az olyanfajta gyűjtemény, mint a Soó Rezsőé, amely tehát egy-egy művész oeuvre-jének teljességére is törekszik, részleteiben szükségképpen van álvetve a változó idők módosított ítéletének. Ma már kevésbé rajonganak Bayros-ért, mint negyven évvel ezelőtt, de az a több mint 700 lap, amely e művészt a gyűjteményben képviseli, a teljességre törekvés szempontjából is figyelemre méltó. Ugyanez mondható számos más művésszel kapcsolatban is. Így sok száz lap képviseli a magyar Vadász Endrét, az osztrák Cossmann rézmetsző iskolát, a modern német kisgrafika művészeit (pl. Helfenbein, Kunst, Bastanicz, Michel; a legnagyobb M. Fingesten gyűjtemény: kb. 600 lap.), számos cseh, svájci, holland és olasz grafikus is.

Csak azért, hogy Soó Rezső gyűjtőkörének teljességét érzékeltesük, utalunk még hazánkban egyik legnagyobb bélyeggyűjteményére, továbbá — egyebek közt — néhány olyan speciális gyűjtőcsoportra, mint városképmetszetek, kerámiaik, keleti szőnyegek, népi faragású lopótok stb. stb. Ezek után úgy hisszük, hogy a vázlatosság ellenére is áttekinthető Soó Rezső gyűjtőtevékenysége mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben.

Egy-egy gyűjtemény magától értetődően tükrözik annak is, aki azt létrehozta. Ismert a gyűjtőnek az a típusa, amelyik csak halmoz, de maga nem olvas és még büszke is erre. Soó Rezső éppen az ellenkező típus személyesíti meg: nemcsak gyűjtője, de tudós értője is annak a szellemi vagyonnak, amely művészi könyv és grafika formájában sorakozik a polcokon. Nemcsak szaktudománya, a botanika terén jelzik művei (300-nál több dolgozat) alkotó tevékenységét, hanem a grafika és a bibliofília terén is számos tanulmányra hivatkozhat. Csak kettőre hadd mutassunk rá. Az egyik a debreceni grafikáról írt tanulmánya (*A mai debreceni grafika. 1935.*) adatgazdagságával és ítéleti biztonságával mindmáig hézagpótló mű. Ugyanez mondható el *A XVIII—XIX. század grafikai művészete a növénytan szolgálatában* című munkájáról is

(1947). A hazaiak mellett több külföldi művészeti folyóiratban is számos cikke látott napvilágot.

S ha végezetül megemlíthetjük, hogy eddig a kolozsvári és a debreceni egyetem, valamint a debreceni öreg kollégium élvezte mecénási gondoskodását, akkor befejezésül joggal utalunk a bibliofília, a műgyűjtés társadalmi jelentőségére: nemcsak „magánügy” az egyes ember gyűjtőtevékenysége, hanem elsőrendűen közérdek. Ezért lehet inspiráló az a törekvés, amely kiemelkedő értékű gyűjteményeket példaként állít a gyűjtők sok ezeres tömege elé.

Szó Rezső

Vogenaer: Clara Zetkin exlibris (rézharc)
Ex-libris de Clara Zetkin. Cuivre
Экслибрис Кларты Цеткин (гравюра на меди)